

פרופ' יונתן גרוסמן

44 תורת המנחה (ו', ז-טז) – קדושה מדבקה

בעקבות מגעו? התלבטות זו נוגעת באחת מהשאלות המהותיות הנוגעות לעולם הקדושה המקראי, לפחות באספקטים משפטיים שלו, ויש לה השלכה על הבנת מהות הקדושה.

רשב"ם טען שאין מדובר בקדושה מדבקה, ושיש להבין את "יקדש" כתנאי מוקדם העוסק באילו שמותר להם לגשת אל המנחה: "יקדש – קודם הנגיעה יהיה טהור" (רשב"ם ויקרא ו', יא). כלומר, לפי דבריו פסוק זה מזהיר את הכוהנים שעליהם להקפיד להיות קדושים-טהורים כתנאי לנגיעתם בקורבן המנחה.

רשב"ם נאמן לשיטתו בשני מקומות נוספים שמשולב בהם פסוק דומה. בציווי על ימי המילואים שבספר שמות נאמר בסיום הקדשת המזבח: "שְׁבַעַת יָמִים תִּכַּפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְקִדְשֶׁתְּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קָדֵשׁ קְדָשִׁים כָּל הַנֶּגַע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" (שמות כ"ט, לז). גם שם יש מקום להתלבט אם כוונת הפסוק היא שדבר שבא במגע עם המזבח יתקדש מכאן ולהבא, או שיש לראות זאת כתנאי מוקדם, שרק מי שהתקדש יכול לגשת אל המזבח, כלומר רק כוהנים. רשב"ם מפרש גם שם: "כל הנוגע וקרוב אל המזבח יקדש ויטהר תחילה בטרם יקרב אל המזבח"¹.

כך מפרש רשב"ם גם ביחס לפסוק שחותם את משיחת הכלים בשמן המשחה, ושם נאמר לגבי הכלים כולם: "וְקִדְשֶׁתְּ אֹתָם וְהָיוּ קְדָשׁ קְדָשִׁים כָּל הַנֶּגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ" (שמות ל', כט). שוב מפרש רשב"ם שהכוונה לתנאי מוקדם שרובץ לפתחם של הרוצים לגשת לעבוד בכלים אלו: "כל הנוגע בהם יקדש" – לטהור תחלה קודם שיגע בהם לאחר שנמשחו" (פירושו לשמות ל', כט).

מסתבר שלפי רשב"ם אין כלל מושג של קדושה מדבקה או קדושה מתפשטת. קריאה זו כמובן אפשרית אולם יש מחיר באימוצה, הקשור בהבנת הפועל "יקדש". בקריאה פשוטה צורת פועל זו מורה על התוצאה של המעשה, ולא תנאי מוקדם לה, כמו: "כָּל הַנֶּגַע בָּהֶם – יִטְמָא" (ויקרא י"א, כו), או: "הַנֶּגַע בְּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ – מוֹת יוּמָת" (בראשית כ"ו, יא), ועוד רבים. יתר על כן, בתיאור דיני החטאת בהמשך הפרשה שאנו אוזנים בה, הביטוי הנידון נאמר שוב, ושם ברור שהכוונה לתיאור התוצאה של הנגיעה: "כָּל אֲשֶׁר יִגַע בְּבִשְׂרָה יִקְדָּשׁ וְאֲשֶׁר

וְזָאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקָּרֵב אֲתָה בְּנֵי אֱהֲרֹן לִפְנֵי ה' אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ. וְהָרִים מִמֶּנּוּ בְּקִמְצוֹ מִסֵּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשְׁמֶנֶה וְאֵת כָּל הַלֶּבֶנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רִיחַ נִיחֹחַ אֲזַכְּרֶתָהּ לָהּ. וְהַנּוֹתֵרֶת מִמֶּנָּה יֵאָכְלוּ אֱהֲרֹן וּבָנָיו מִצֹּת תֵּאָכַל בְּמָקוֹם קָדֵשׁ בְּחֹצֵר אֹהֶל מוֹעֵד יֵאָכְלוּהָ. לֹא תֵאָפֶה חֹמֶץ חֶלְקִים נִתְתִּי אֲתָה מֵאֲשֵׁי קָדֵשׁ קְדָשִׁים הוּא כַּחֲטָאת וְכֹאֲשֵׁם. כָּל זָכָר בְּבְנֵי אֱהֲרֹן יֵאָכְלֶנָה חֶק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאֲשֵׁי ה' כָּל אֲשֶׁר יִגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ" (ויקרא ו', ז-יא).

"קדש קדשים" – "כל אשר יגע בהם יקדש"

את הדיון בקורבן המנחה נפתח בפסוקים האחרונים שמוזכרים בו. יש בדיון זה השלכות על הבנת פרשת צו כולה, וכפי שנראה להלן, בהגדרת קורבן כקודש קודשים מונח חוט השדרה שסביבו בנויה הפרשה כולה. כפי שכבר הוזכר, הגדרת רמת קדושת הקורבן מהווה קריטריון לסידור הקורבנות בפרשת צו. אך מה המשמעות המהותית של הגדרה זו? מעבר לאמירה שמדובר ברמת קדושה גבוהה יותר מאשר קדושה שאינה 'קדש קדשים' (אלא רק 'קדשים קלים' בלשון חז"ל), האם ניתן להצביע על דבר מה שניצב בבסיס ההגדרה של הגדרת קורבן 'קדש קדשים' ושיש לראות בו את עיקר משמעותה? דבר זה תלוי בהתלבטות רחבה המלווה את ההיגד הסוגר את הציווי על תורת המנחה שלפנינו: "כָּל אֲשֶׁר יִגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ" (ו', יא).

נחלקו ראשונים כיצד יש להבין היגד זה. האם המשמעות שלו היא שקדושה מדבקה? בעקבות פסיקת ההלכה אנחנו מורגלים בחשיבה שטומאה יכולה לעבור במגע אך קדושה אינה מדבקה את הנוגעים בה, אך אולי פסוק זה מניח שכל מי שייגע במנחה יקדש = יתקדש

תחלה, שאם נגע בנבלה או בשאר טמאות הכתובות בתורה יקדש ויטהר ויטבל תחלה קודם נגיעתו בקודש".

1 השוו גם לכלל שכתב רשב"ם בפירושו לויקרא י"א, ח: "ובנבלתם לא תגעו" – בשעה שאתם צריכים ליגע בקודש או לאכול קודש כדכתיב 'כל הנוגע בהם יקדש' – יקדש את עצמו. גם בכלי שרת, גם במזבח, גם בבשר חטאת, בכלם כתיב 'כל הנוגע בהם יקדש'. יקדש וימהר

שהתקדש אינו יכול להיות קורבן, הוא קדוש לה' בקדושת דמים ושייך לבדק הבית.

ואכן, מהפסוקים העוסקים בכלי המקדש לאחר משיחתם קשה להסיק שהכלים מקדשים רק את 'הראוי להם' כטענת חז"ל, ונראה שיש להרחיב את מודל ההדבקה, כפי שעשה ראב"ע. בפסוקים אלו נאמר כך:

"וּמִשַּׁחְתָּ בּוֹ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת. וְאֶת הַשֻּׁלְחָן וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת כְּלֵיהָ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל כְּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כָּנוֹ. וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים כָּל הַנֶּגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ. וְאֶת אֹהֶרֶן וְאֶת בְּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי"

(שמות ל', כו-ל).

כאן קשה לומר שכוונת הפסוק הוא שהכלים מקדשים רק 'את הראויים להם'. בנוגע למזבח ולמנחות מתאים לחלק בין דברים הראויים לדברים שאינם ראויים, אבל הגדרת 'ראוי לו' אינה מתאימה לארון העדות או לכיור.³ דומה שהקריאה הפשוטה יותר – גם אם המפתיעה יותר – היא כעמדה הקיצונית שעולה מדברי ראב"ע.

מתברר, שגם עולם הקדושה המקראי – בדומה לעולם הטומאה – הוא בעל תכונה מדבקת ויכול לעבור במגע. אולם – ונקודה זו מהותית להבנת פרשתנו – לא כל קדושה מדביקה את הנוגעים בה, אלא רק קדושה שמוגדרת 'קדש קדשים'.

לשם בירור עניין זה יש לברר מה הפשר הלשוני-סמנטי של המונח 'קדש קדשים'. ראב"ע הציע שאין לראות בדבר הפלגה, אלא: "קדש קדשים – קדש כאחד הקדשים" (פירושו לשמות כ"ט, לז, וכן החזקוני). הדבר אפשרי אך נוח יותר לקרוא לשון זו כהפלגה, כמבקש לומר – קדוש יותר מקודשים רגילים, כמו משמעות "שיר השירים" – השיר המעולה שמבין השירים. על קריאה זו הסתמך ר' עקיבא בדרשתו המפורסמת על מגילת שיר השירים: "שֵׁאִין כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ פְּדָאֵי כְּיוֹם שְׁנַתָּן בּוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים לְיִשְׂרָאֵל, שְׁכָל הַפְּתוּבִים קְדָשׁ, וְשִׁיר הַשִּׁירִים קְדָשׁ קְדָשִׁים" (ידים, פ"ג מ"ה). אחת ההשלכות של הגדרת דבר מסוים כ'קדש קדשים' נוגעת באופן ישיר לדיוגנו. אין זה מקרי שבכל המקרים שבהם התורה מתארת קדושה שמתפשטת במגע, הדבר מוצג כתוצאה של הגדרת הקדושה כקודש קודשים:

יְזֶה מִדְּמָה עַל הַבְּגָד אֲשֶׁר יִזֶה עָלֶיהָ תִּכְבַּס בְּמָקוֹם קְדָשׁ. וְכָלִי חָרָשׁ אֲשֶׁר תִּבְשַׁל בּוֹ יִשְׁבֵּר וְאִם בְּכָלִי נִחְשַׁת בְּשֻׁלָּה וּמִרְק וְשֻׁטָּף בַּמַּיִם" (ויקרא ו', כ-כא). מתוך ההקשר נראה שמדובר שם בתוצאה: מה שייגע בבשר החטאת יתקדש בקדושת חטאת, כשם שהבגד שדם החטאת הוזה עליו – צריך להתכבס במקום טהור.

בחז"ל הגישה הרווחת יותר היא לפענח את הפסוק הנדון כמביע תוצאה והשלכה, כלומר, אימוץ מודל הקדושה שמדביקה את הנוגע בה. קריאה קיצונית כזו יכולה להוביל לתוצאות מוזרות ביותר וחז"ל אכן סייגו את דבריהם ואמרו שהקדושה יכולה להדביק רק את מה שראוי להיות מוקרב על גבי המזבח, אך אם כלב ירוץ לפתע ויעלה על המזבח הוא לא יתקדש, כמו גם אדם שייגע במנחה או במזבח. כך מנוסחת עמדה זו בפירוש רש"י (ביחס למזבח):

"והיה המזבח קדש'. ומה היא קדושתו? כל הנוגע במזבח יקדש'. אפילו קרבן פסול שעלה עליו, קדשו המזבח להכשירו שלא ירד. מתוך שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש, שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי, כגון דבר שלא היה פסולו בקדש, כגון הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד והטרפה וכיוצא בהן? תלמוד לומר וזה אשר תעשה, הסמוך אחריו, מה עולה ראויה אף כל ראוי, שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה, כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן"

(רש"י שמות כ"ט, לז).

מעניין לציין שראב"ע מתלבט בין שתי הקריאות. ביחס למזבח בספר שמות הוא מעלה את שתי האפשרויות אך נדמה שדעתו נוטה להצעתו של רשב"ם: "כל הנוגע במזבח יקדש – טעמו שלא יגע בו זר, כי אם הכהן שהוא קדוש. ורבים פירשוהו: כל דבר שייגע בו הוא קדוש לשם" (פירושו הקצר לשמות כ"ט, לז). אולם, אצלנו, ביחס לקורבנות נראה שהוא מבין שאכן התורה מתארת קדושה מדבקת, ועל פניו הוא אף לא מאמץ את הסתייגות חז"ל שמדובר דווקא בדבר הראוי למזבח: "כל אשר יגע' במנחה ובחטאת ובאשם – הוא קדש לשם" (פירושו לויקרא ו', יא). ככל הנראה לדעתו, אם הדבר

3 עם זאת, ראו בדברי רש"י (שמות ל', כט) שבעקבות חז"ל מבאר גם את הפסוקים הללו כמתארים הקדשה של הראוי לכך. גם אם קריאה זו אפשרית, היא נראית דחוקה בפשטי מקראות.

2 וכן כתב רש"י בענין המנחה: "קדשים קלים או חולין שייגעו בה ויבלעו ממנה, 'קדש'. להיות כמות, שאם פסולה יפסלו, ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה".

מזבח – "וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים – כָּל הַנִּגְעַב בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ" (שמות כ"ט, לז).

כלי המשכן המשוּוּחִים בשמן – "וְקִדְשֶׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים – כָּל הַנִּגְעַב בָּהֶם יִקְדָּשׁ" (שמות ל', כט).

מנחה – "קֹדֶשׁ קְדָשִׁים הוּא כַּחַטָּאת וְכֹאֲשֶׁם.... כָּל אֲשֶׁר יִגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ" (ויקרא ו', יא).

חטאת – "קֹדֶשׁ קְדָשִׁים הוּא... כָּל אֲשֶׁר יִגַע בְּבִשְׂרָה יִקְדָּשׁ" (ויקרא ו', יח-כ).

לשון אחר, דבר שמוגדר 'קדש קדשים' הוא בעל קדושה המתפשטת גם לנוגעים בה, שלא כמו דבר מה שאיננו אלא 'קודש' והוא אינו מקדש אחרים. ואכן, על זבח השלמים – שאינו מוגדר בפרשתנו כקודש קודשים – לא נאמר שהנוגע בו יקדש, וראב"ע דייק בלשונו שהובאה לעיל כשאמר: "כל אשר יגע במנחה ובחטאת ובאשם". כלומר, דווקא קורבנות המוגדרים כקודש קודשים יכולים להדביק אחרים בקדושתם.

כפי שנראה בהמשך שיעורינו, פרשת צו כולה סובבת סביב הציר של הקדושה המדבקת והשלכותיה על דינים שונים בעולם הקורבנות.

את שיעורנו הבא נקדיש לביסוס נוסף של תפיסת הקדושה המדבקת על סמך שתי נבואות (של יחזקאל וחגי) שגם מהן עולה תפיסה כזו.

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן
עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט

בית המדרש הוירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <https://etzion.org.il/>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il